

KRETANJE CIJENA U ZADRU TIJEKOM PRVOG SVJETSKOG RATA

Ante BRALIĆ
Filozofski fakultet Zadar

UDK 338.5:330.34 (497.5 – Zadar):940.3/4
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 4. X. 1999.

Prvi svjetski rat je izazvao poremećaje u gospodarskom životu grada Zadra. Autor pokušava dati prikaz gospodarskih smetnji kroz rast cijena. Članak je sadržajno podijeljen u dva dijela. U prvom dijelu opisuje se rast cijena proizvoda pod državnom kontrolom, a u drugom se obrađuje rast tržišnih cijena. Također se daju naznake o cijenama na crnom tržištu.

U članku se vidi da rast cijena tijekom Prvog svjetskog rata nije bio ravnomjeran. U prve dvije godine taj je rast umjeren, a od kraja 1916. godine rast cijena je brz. Inflacija s kraja 1916. godine usko je povezana s lošim žetvama, što pokazuje da je austrougarsko gospodarstvo u velikoj mjeri ovisilo o agrarnoj proizvodnji.

Svaki rat pa tako i Prvi svjetski rat donosi poteškoće u gospodarskom životu zaraćenih zemalja. Rat izaziva premještanje gospodarskih tokova i traži proizvode koji nisu sukladni onim mirnodopskim. To, naravno, ima svoju cijenu. Gospodarske mogućnosti jedne zemlje određuju kolika će biti cijena promjena u gospodarstvu. Austro-Ugarska od većih zaraćenih zemalja (izuzimajući Italiju) imala je najslabije razvijeno gospodarstvo, te je ona podnosila veliku cijenu za vođenje rata.

Dalmacija se nalazila u austrijskom dijelu dvojne Monarhije, koja je imala problema u proizvodnji hrane¹. Naime, početkom rata Ugarska je ograničila slobodnu prodaju hrane za austrijski dio Monarhije. Ova je odluka još više otežala položaj Dalmacije².

Dalmacija je i komunikacijski bila u teškom položaju. Naime, željezničku vezu s ostalim dijelovima Monarhije praktički nije ni imala ako izuzmemo uskotračnu prugu Dubrovnik-Trebinje. Gradnja pruge Ogulin-Knin o kojoj se tada mnogo govorilo, nije bila

¹ Za detaljnije informacije o gospodarskim prilikama u Dalmaciji uoči Prvog svjetskog rata vidjeti: Šime PERIČIĆ, *Gospodarska povijest Dalmacije od 18. do 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zadar 1998; Dinko FORETIĆ, O ekonomskim prilikama u Dalmaciji u drugoj polovini 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata, u: *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zagreb 1969 i Ante BRALIĆ, Kako preživjeti u Zadru? Prvi svjetski rat, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, vol. 37(24), Zadar 1999, str 155-176.

² Državni arhiv u Zadru (dalje DAZd), *Smotra dalmatinska* (dalje SD), br. 58, 1915.

završena³. Također, pomorski promet je patio od ratnih događanja. Odmah na početku rata, 31. srpnja 1914. godine slobodna plovidba je zabranjena,⁴ a stanje se još i pogoršalo kada je Italija ušla u rat. Osim toga, dobar dio prometa odvijao se iz riječke luke koja je imala česte zastoje zbog ratnih djelovanja⁵.

Kada država ne može osigurati normalnu opskrbu, ima dva "rješenja": dopustiti slobodno formiranje cijena, koje će zbog nestašice porasti ili preuzeti brigu oko raspodjele ograničene količine potrošnih sredstava, osobito hrane. Oba rješenja imaju svoje nedostatke. U prvom slučaju, ako se dopusti slobodno formiranje (ustvari rast) cijena, to će teško pogoditi siromašniji dio pučanstva, u drugom država će preuzeti brigu što je u normalnim okolnostima ima tržište. Država će, naime, određivati cijene i raspodjelu. Međutim, ovaj način dovodi do krijumčarenja, nestašica i sve većem državnom uplitanju u gospodarske tokove.

Austrougarska vlada nije mogla dopustiti slobodno formiranje cijena pa time i rizik socijalnih nemira, te je zato preuzela u ruke opskrbu pučanstva. Ovaj prijelaz iz slobodnog tržišta na državno upravljanje gospodarstvom nije se odigrao preko noći. Vlada je najprije preuzela ovlasti da može proglasiti svako poduzeće od vitalne važnosti i tako preuzeti kontrolu nad njim. Također, mogla je narediti radnu obvezu u slučaju nedostatka radne snage u poljoprivredi⁶.

Ubrzo je Namjesništvo kao organ uprave austrijske vlasti u Dalmaciji krenulo tim putem. Prvo je 5. kolovoza 1914. maksimirana cijena ugljena⁷, 8. kolovoza je naredilo popis svih životnih potrepština koje se nalaze u trgovinama i skladištima⁸. Također, Namjesništvo predlaže da trgovačke i obrtničke komore iznesu moguće maksimalne cijene za osnovne živežne namirnice⁹.

Dalmacija ubrzo počinje osjećati nestašicu hrane. Da bi spriječio rast cijena kruhu, namjesnik Attems 11. prosinca donosi prve maksimalne cijene za ovaj artikal¹⁰. Prekretnicu u opskrbi donijela je carska naredba od 21. veljače 1915. kojom se od 24. veljače promet žitom stavlja "pod zapor" (država kontrolira promet žitarica), a prometom upravlja "Zavod za promet žitom u ratno doba" sa sjedištem u Beču¹¹. Opskrbu Dalmacije trebalo je postaviti na čvršće temelje. Dvadesetog veljače formira se "Odbor za opskrbljivanje živežom pučanstva Dalmacije" u sastavu: namjesnik, predstavnici Namjesništva, Zemaljskog odbora, zadarske općine, Zemaljskog gospodarskog vijeća, trgovinske komore

³ Gradnja pruge je završena 1925. godine.

⁴ DAZd, *Objavitelj dalmatinski* (dalje OD), br. 61, 1914.

⁵ OD, br. 120, 1914. i SD, br. 98, 1917.

⁶ OD, br. 72, 1914.

⁷ OD, br. 63, 1914.

⁸ OD, br. 66, 1914.

⁹ SD, br. 64, 1914.

¹⁰ OD, br. 172, 1914.

¹¹ OD, br. 46, 1915.

i tri poslanika Zadružnog saveza iz Splita. Njima su podređeni opskrbeni odbori u Zadru, Šibeniku, Splitu i Dubrovniku¹².

Šestog listopada odlučeno je da će se za svaku općinu osnovati općinsko opskrbno povjerenstvo u čiji sastav ide načelnik i pripadnici trgovačkog staleža. Ono će određivati cijenu brašna na malo i kruha te će davati dozvolu za prodaju kruha određenim prodavaonicama. Opskrbom grada Zadra bavi se "Aprovizacija grada Zadra" (tal. *Comitato d'approvvigionamento con grani e farine pel comune di Zara*). Sastav upravnog vijeća aprovizacije činili su: dva predstavnika gradskog vijeća (jedan iz seoskog dijela); predstavnik 20 zadružnih organizacija u općini; dva predstavnika trgovaca, od koji jedan mora biti pekar; dva predstavnika proizvođača, od kojih jedan mora biti seljak te predstavnik potrošača¹³.

Opskrbom kotara Zadar i Benkovac bavilo se Zemaljsko gospodarsko vijeće, ali kako se situacija pogoršavala, namjesnik je od 1. ožujka 1917. povjerio opskrbu Zadružnom savezu iz Splita¹⁴.

Kruh

Kruh je osnovna živežna namirnica i kao takva bila je podvrgnuta posebnoj skrbi države oko cijene i distribucije. Nažalost, kretanje cijena kruha ne možemo potanko pratiti jer nam se nije sačuvalo mnogo informacija o tome. Ali nešto drugo možemo pretpostaviti, naime, u kolovozu 1918. posebno se naglašava poskupljenje cijene kruha¹⁵ te možemo (iz toga) zaključiti da su cijene kruha veći dio rata bile stabilne. Iako su cijene kruha bile stabilne, rast cijena se ogleđao na drugi način. Tijekom rata kruha je bilo sve manje.

Cijene kruha prvi put su propisane 11. prosinca 1914.,¹⁶ i to za:

1. kruh od "pšeničnog brašna za peč" sa 70% tog brašna i 30% ječmenog64 helera za kg
 2. kruh od "pšeničnog brašna za kruh" sa 70% tog brašna i 30% ječmenog52 helera za kg
 3. od isto pšeničnog brašna uz 30% kukuruznog48 helera za kg
- Maksimalna cijena pecivu odredila se 19. veljače 1915., i to:
4. pecivo manje od 30 grama4 helera
 5. pecivo od 240 grama24 helera

Krajem 1915. godine kruh se mogao nabavljati samo na iskaznicu, i to 240 grama dnevno po osobi¹⁷. Ali ni ova količina nije se mogla osigurati u dovoljnoj količini. U siječnju 1917. u

¹² SD, br. 15, 1915.

¹³ SD, br. 18, 1915.

¹⁴ SD, br. 15, 1917.

¹⁵ SD, br. 65, 1918.

¹⁶ OD, br. 172, 1914.

¹⁷ OD, br. 162, 164, 1915.

gradu nema brašna¹⁸ a u ožujku pada dnevna količina kruha po osobi na 200 grama dnevno, sada od kukuruznog brašna¹⁹. Sačuvan nam je podatak iz svibnja 1917. da je cijena tzv. ratnog kruha bila 1,72 kruna²⁰. Poslije žetve 1917. rujun donosi privremeno olakšanje te se dnevna količina povisuje na 260 grama²¹. Sljedeće 1918. dolazi do punog izražaja kriza. Od 5. travnja dnevna količina smanjuje se na 150 grama kruha dnevno, a od 21. travnja kruha uopće nema, nego se dijeli 110 grama kukuruznog brašna. Tek se u lipnju količina brašna povećava na 150 grama dnevno²². U kolovozu se situacija normalizira glede opskrbe, ali dolazi do poskupljenja kruha. Poskupljenje se pravda izbjegavanjem gubitka od 1 milijarde kruna za austrijsku polovicu Monarhije. Također se napominje da se već stvorio gubitak od 197 milijuna kruna nastao uvozom rumunjskog brašna²³.

Državno utvrđivanje cijena žitarica pogodovao je razvoju crnog tržišta. Tako je 1918. godine maksimirana cijena vagona pšenice²⁴ bila 5000 kruna, ali se nije moglo nabaviti, dok je na crnom tržištu istoj količini bila cijena 20.000 kruna i mogla se nabaviti²⁵.

Brašno

Iako je država odredila ove cijene, ipak je zamjetan znatan skok za tri navedena tipa brašna. Tako je cijena brašnu za pecivo porasla 362%, brašnu za kuhanje 257%, a cijena brašnu za kruh 238%, iz čega možemo zaključiti da je vlada najmanje povisila cijene najlošijeg brašna te je i na taj način željela pridonijeti socijalnom miru²⁶. Sačuvan nam je podatak da je kontingent brašna za Dalmaciju u 1918. godini iznosio 1/3 kontingenta iz 1915. godine²⁷. Uz ove cijene sačuvani su nam podaci iz travnja 1915. kad je cijena (na malo) ječmenog brašna bila 8 kruna za kg, kukuruznog 4 kruna za kg dok je cijena mješavine 68% ječmenog i 32% kukuruznog brašna bila 6 kruna. Također, u svibnju 1915. godine izdane su državno regulirane cijene za pšenično brašno na veliko, te je cijena bila 79 kruna po kvintalu, ječmenog 59 kruna, raženog 65 kruna a kukuruznog 49 kruna po kvin-talu²⁸.

brašno za:	1915.	1918.
pecivo	75,6	274

¹⁸ *Hrvatska kruna*, br. 9, 1917.

¹⁹ *Hrvatska kruna*, br. 21, 1917.

²⁰ *Hrvatska kruna*, br. 38, 1917.

²¹ *Hrvatska kruna*, br. 69, 1917.

²² *Hrvatska kruna*, br. 14 i 17, 1918.

²³ SD, br. 65, 1918.

²⁴ Vagon je količinska mjera i iznosi 10 tisuća kilograma.

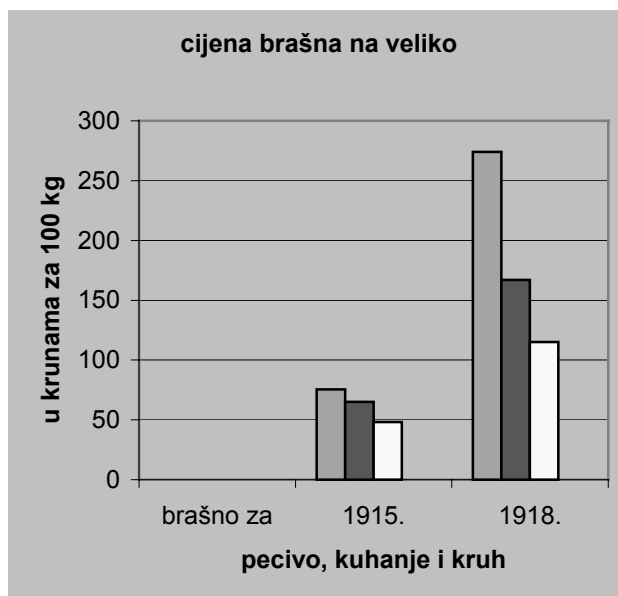
²⁵ *Trgovačko-gospodarski glasnik*, br. 31, 1918.

²⁶ OD, br. 157, 1915; br. 74, 1918.

²⁷ *Hrvatska kruna*, br. 12, 1918.

²⁸ DAZd, Kotarsko poglavarstvo u Zadru, svežanj 287, br. spisa 17961 (1915.) Za godinu 1918. OD, br. 32.

kuhinju	61,1	167
kruh	48,3	115

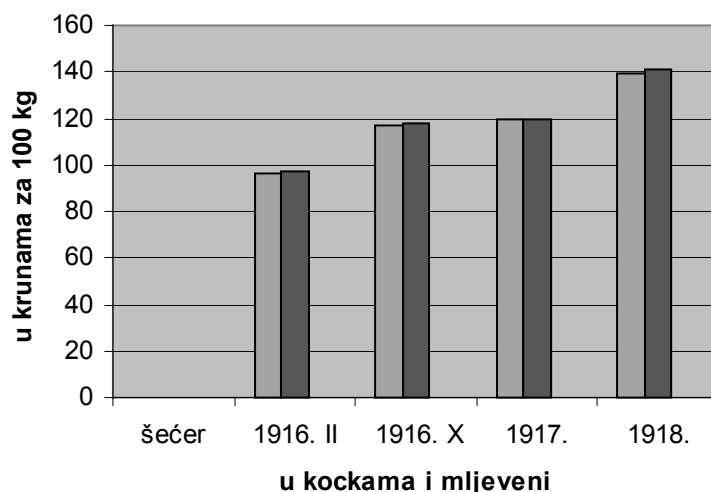
Šećer

Cijene šećera su također maksimirane te nemamo visoki skok cijena kao za druge proizvode²⁹. Međutim ove cijene nisu realni pokazatelj jer su bile česte nestašice šećera.

šećer	1916. veljača	1916. listopad	1917.	1918.
na kocke	96,2	117,2	119,5	139,15
mljeveni	97,2	117,78	120	140,65

²⁹ OD, br. 11, 164, 1916; br. 11, 1917; br. 3, 1918.

cijena šećera na veliko

Cijene svinjetine

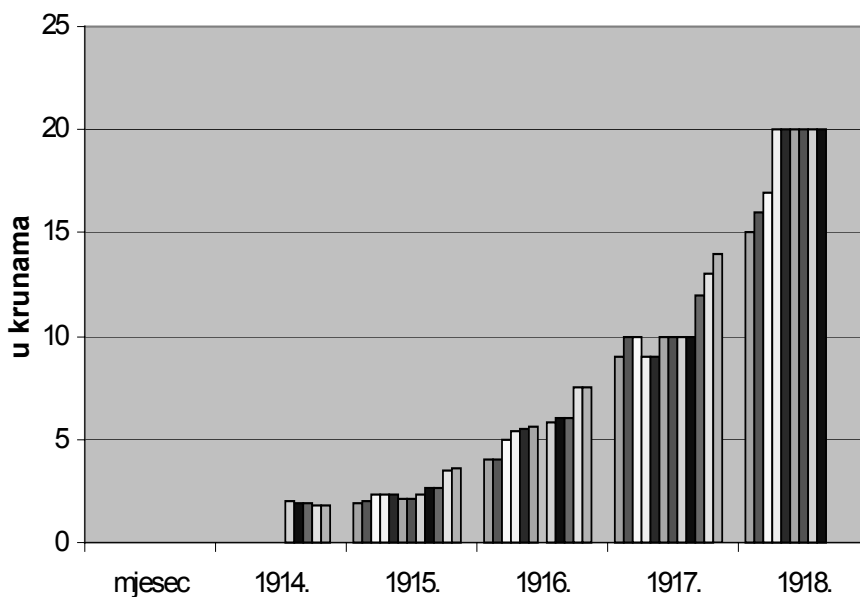
Za cijenu svinjetine imamo dosta sačuvanih podataka. U službenom listu "Objavitelj dalmatinski" svakog mjeseca izlazila je prosječna mjesečna cijena svinja žive vage na zadarskoj tržnici. Cijena je služila kao parametar pri raznim zapljenama, npr. zbog svinjskih bolesti. Kako vidimo na dijagramu, cijene su vrtoglavo rasle od 1,78 kruna u studenom 1914. do 20 kruna po kilogramu u travnju 1918. godine³⁰. Uočljivo je da je rast najveći tijekom 1917. i prve polovice 1918. godine. Ovo ukazuje na tešku prehrambenu krizu koja vlada u gradu. Također, vidimo da rat tijekom 1914. nije utjecao na rast cijena svinja žive vage.

Jedino za svinje žive vage imamo tržišne cijene tijekom cijelog rata. Pod uvjetom da porast cijena svinja žive vage korespondira s porastom cijena ostalih proizvoda (ovo je samo pretpostavka), porast je cijena bio golem. Naime, porast cijene svinjetine od mjeseca studenog 1914. do travnja 1918. iznosi 1124%.

³⁰ Isto, brojevi 91, 116, 143, 167, za 1914; br. 6, 31, 54, 79, 103, 119, 126, 135, 146, 154, 162, 171, za 1915; br. 5, 12, 23, 29, 38, 50, 80, 129, 152, 178, 189, za 1916; br. 3, 11, 20, 28, 37, 46, 64, 72, 81, 90, 99, za 1917; br. 3, 15, 21, 30, 39, 47, 55, 65, 74, 83, za 1918.

mjesec	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.
siječanj	-----	1,90	4,00	9,00	15,0
veljača	-----	2,00	4,00	10,0	16,0
ožujak	-----	2,30	5,00	10,0	17,0
travanj	-----	2,30	5,43	9,00	20,0
svibanj	-----	2,30	5,50	9,00	20,0
lipanj	-----	2,16	5,60	10,0	20,0
srpanj	-----	2,16	bez cijene	10,0	20,0
kolovoz	2,00	2,33	5,80	10,0	20,0
rujan	1,86	2,64	6,00	10,0	20,0
listopad	1,86	2,70	6,00	12,0	-----
studeni	1,78	3,50	7,50	13,0	-----
prosinac	1,78	3,60	7,50	14,0	-----

kretanje cijene svinjetine

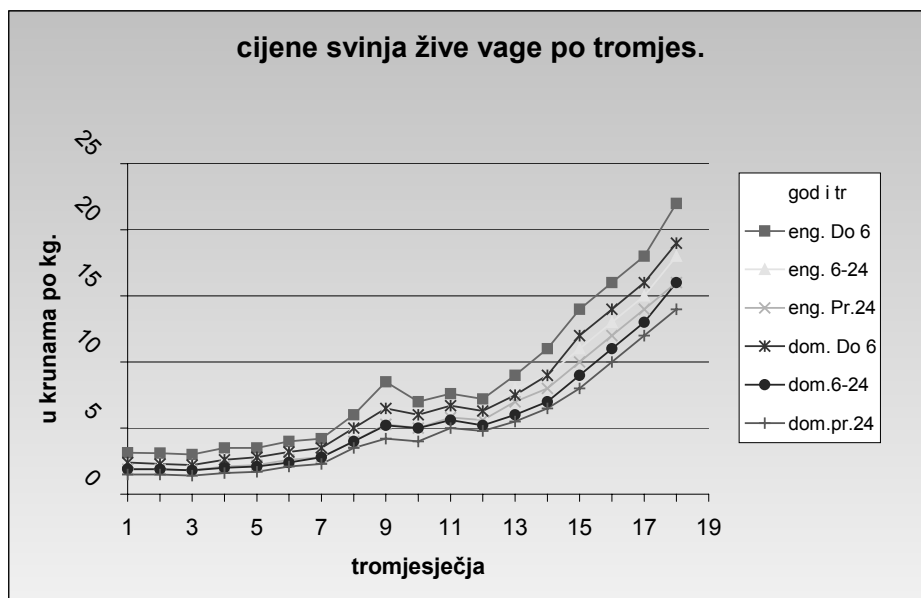
Drugi nam grafikon pokazuje rast cijena svinja žive vage po tromjesečjima tijekom rata na diferenciran način. Cijene svinjetine podijeljene su po klasi i podrijetlu. Imamo klase: svinjetina do 6 tjedna (prasad), od 6 tjedana do 24 tjedna i starija od 24 tjedna. Po

podrijetlu su podijeljene na domaće i engleske pasmine. Navedene su cijene služile u svrhu ovrhe³¹.

god. i tromjes.	engleska pasmina do 6 tjedana	engleska pasmina od 6 do 24 tjedna	engleska pasmina preko 24 tjedna	domaća pasmina do 6 tjedana	domaća pasmina od 6 do 24 tjedna	domaća pasmina preko 24 tjedna
1914. III	3,15	2,30	1,90	2,40	1,90	1,50
1914. IV	3,10	2,30	1,90	2,30	1,90	1,50
1915. I	3,00	2,20	1,80	2,20	1,80	1,40
1915. II	3,50	2,60	2,1	2,60	2,00	1,60
1915. III	3,50	2,70	2,20	2,80	2,10	1,70
1915. IV	4,00	3,20	2,60	3,20	2,40	2,10
1916. I	4,20	3,40	2,80	3,50	2,80	2,30
1916. II	6,00	5,00	4,00	5,00	4,00	3,50
1916. III	8,50	6,50	5,30	6,50	5,20	4,20
1916. IV	7,00	6,00	5,00	6,00	5,00	4,00

god. i tromjes.	engleska pasmina do 6 tjedana	engleska pasmina od 6 do 24 tjedna	engleska pasmina preko 24 tjedna	domaća pasmina do 6 tjedana	domaća pasmina od 6 do 24 tjedna	domaća pasmina preko 24 tjedna
1917. I	7,60	6,50	5,80	6,70	5,60	5,00
1917. II	7,20	6,10	5,60	6,30	5,20	4,80
1917. III	9,00	8,00	7,00	7,50	6,00	5,50
1917. IV	11,0	9,00	8,00	9,00	7,00	6,50
1918. I	14,0	11,0	10,0	12,0	9,00	8,00
1918. II	16,0	13,0	12,0	14,0	11,0	10,0
1918. III	18,0	15,0	14,0	16,0	13,0	12,0
1918. IV	22,0	18,0	16,0	19,0	16,0	14,0

³¹ OD, br. 54, 119 za 1914; br. 11, 85, 127, 155 za 1915; br. 4, 30, 83, 155 za 1916; br. 5, 31, 55, 82 za 1917; br. 5, 32, 60, 84 za 1918.

Objašnjenje podataka na apscisi: br. 2-3 označava zadnja dva tromjesečja 1914; br. 4-7 tromjesečja 1915. god; 8-11 tromjesečja 1916. god; 12-15 tromjesečja 1917. god, 16-19 tromjesečja 1918.

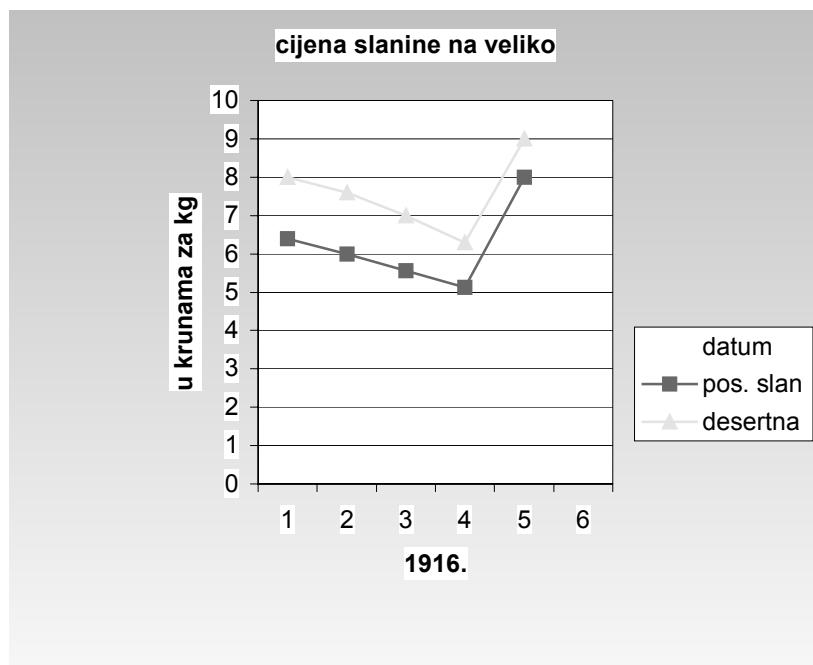
Slanina

Navedene cijene slanine u krunama odredila je vlast za soljenu i desertnu slaninu. Vidjet ćemo iz grafikona da su cijene padale tijekom 1916., ali pri kraju godine dolazi do naglog rasta cijena³².

Cijene slanine na veliko (za 100 kg) tijekom 1916:

slanina	siječanj	veljača	ožujak	travanj	rujan
posoljena	639	600	556	513	800
desertna	800	760	700	630	900

³² OD, br. 1, 5, 14, 23, 126, 1916.

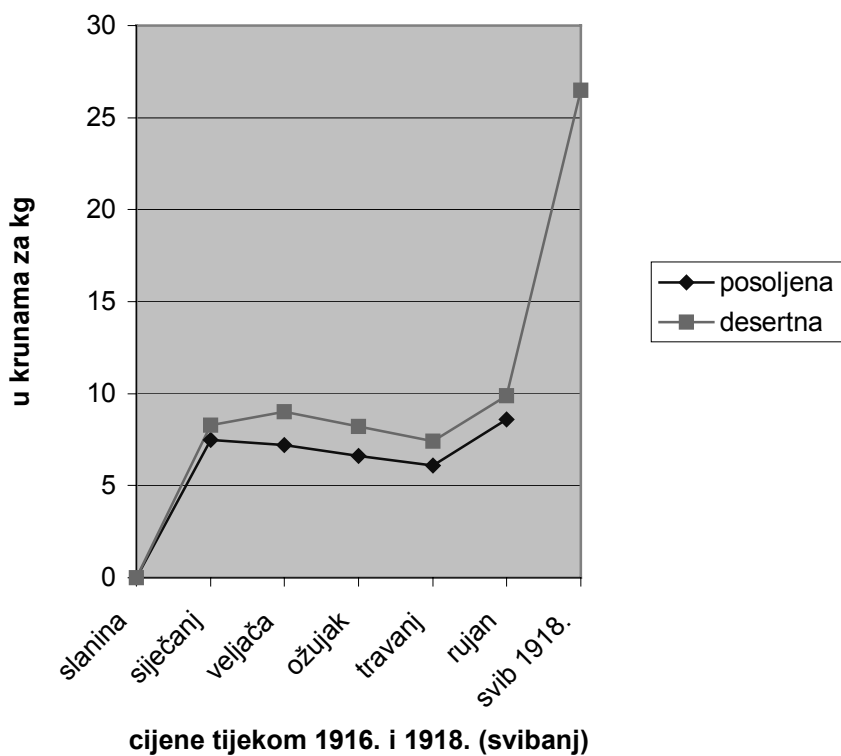

Cijene slanine na malo (za jedan kilogram) tijekom 1916:

slanina	siječanj	veljača	ožujak	travanj	rujan	1918. svib.
posoljena	7,5	7,2	6,6	6,1	8,6	
desertna	8,3	9	8,2	7,4	9,9	26,5*

* Podatak se odnosi na slaninu nabavljenu preko Kotarskog opskrbnog odbora za učitelje. Ova cijena nije državno određena, ali je niža od tržišne.

cijene slanine na malo

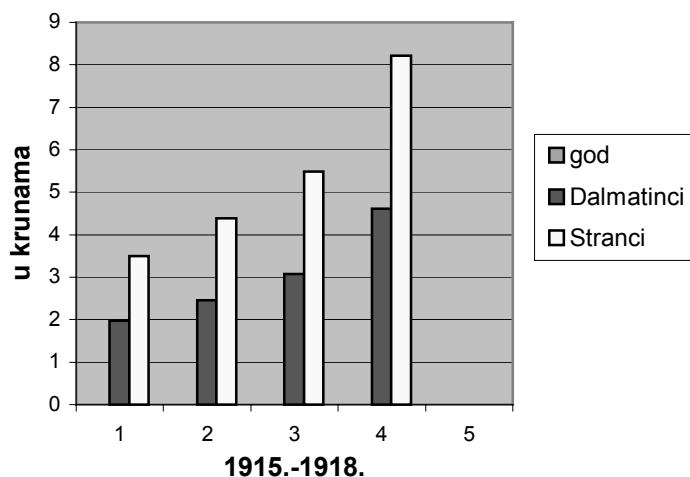
Bolnički dnevni smještaj

Svake godine utvrđivala se cijena dnevnog smještaja u zadarskoj bolnici za Dalmatince i pacijente podrijetlom izvan pokrajine. Cijene se odnose na razdoblja od 1. srpnja do 30. lipnja iduće godine³³.

pacijenti:	1915.	1916.	1917.	1918.
iz Dalmacije	1,97	2,46	3,08	4,62
vanjski	3,50	4,38	5,48	8,22

³³ OD, br. 127, 1915; br. 32, 1916; br. 50, 1917; br. 54, 1918.

cijena dnevnog smještaja

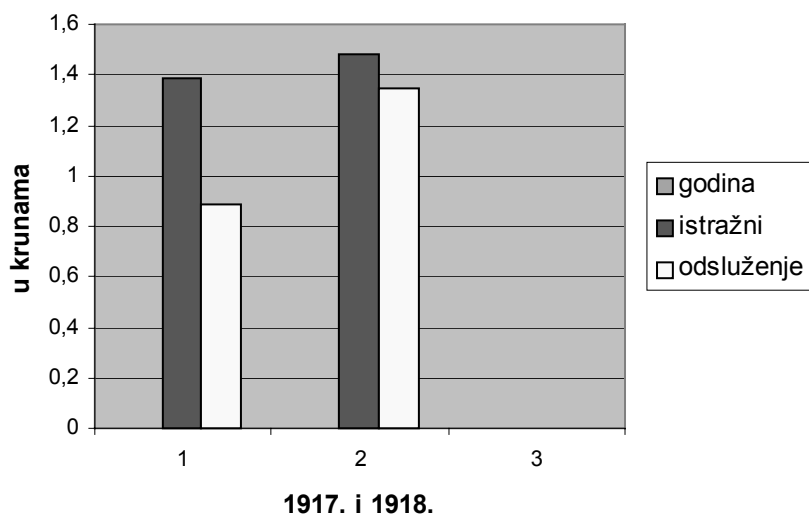
Dnevni smještaj u zatvorima

Zanimljivost predstavlja povećanje cijene zatvora, koju sud plaća za opskrbu zatvorenika. Vidljivo je da se pogoršanjem općeg stanja, standard istražnog zatvora i kaznionice izjednačava. U 1917. cijena dnevnog smještaja u kaznionici iznosila je 64% cijene istražnog zatvora dok u 1918. iznosi 91% cijene dnevnog smještaja u istražnom zatvoru³⁴.

tip zatvora:	1917.	1918.
istražni	1,39	1,48
kaznionica	0,89	1,35

³⁴ OD, br. 11, 1917;br. 21, 1918.

cijena dnevnog smještaja

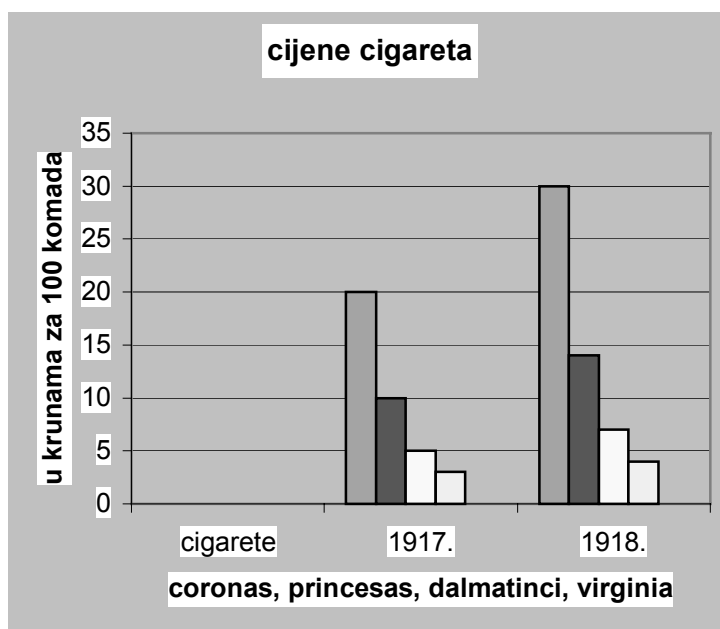

Cigarete

Maksimirane cijene cigareta su umjereno rasle³⁵. Međutim, ni ove cijene ni približno ne prikazuju realno stanje jer je bila kronična nestašica cigareta. *Coronas* cigarete pripadaju skupini prefinih cigareta. *Princesas* su fine cigarete, *Dalmatinci* su srednje fine dok *Virginia* pripada manje finim cigaretama.

cigarete	1917.	1918.
Coronas	20	30
Princesas	10	14
Dalmatinci	5	7
Virginia	3	4

³⁵ OD, br. 17, 1917; br. 10, 1918.

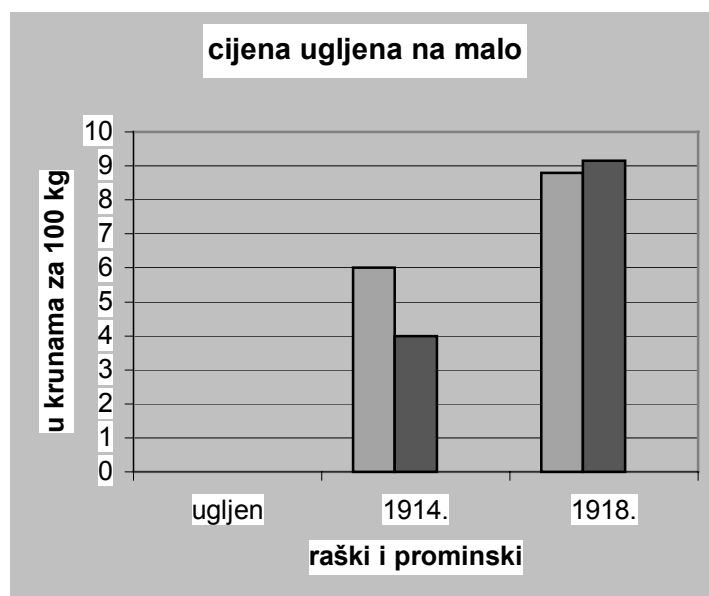
Ugljen

Državno određene cijene ugljena često su bile samo puka figura³⁶. Ugljena često nije bilo ni za elektranu kao ni za vodovod. Ovoj je nestašici osobito pogodovao manjak prijevoznih sredstava³⁷.

ugljen, tip:	1914.	1918.
raški	6,0	8,18
prominski	4,0	9,16

³⁶ OD, br. 63, 1914; br. 4, 1918.

³⁷ *Hrvatska kruna*, br. 13, 1917; i SD, br. 91 i 100, 1917.

Tržišne cijene

Namjesništvo je tijekom rata sve većem broju artikala određivalo cijene. Tako je određivalo cijene šeširima³⁸, sapunima³⁹, pastama za cipele⁴⁰, jelima u gostionicama i krčmama⁴¹, cijene vinu⁴², jajima⁴³ itd.

Zbog nestašica postojalo je i pravo slobodno tržište, naravno, ilegalno. Tako je 1916. državna cijena ulju bila 6 kruna⁴⁴, ali ga se nije moglo kupiti, a na crnom tržištu bila mu je cijena 12 kruna. Ovo se dogodilo uslijed naredbe Namjesništva o rekviziciji maslinova ulja. Čim je izdana naredba o rekviziciji, seljaci su počeli sakrivati ulje te se

³⁸ OD, br. 66, 1918. Tako su određene cijene na veliko: 1. mekih šešira prve vrste, koji koštaju 35 kruna, a druge vrste 29 kruna; 2. cijena šešira od velura treće klase je 31 krunu, a druge klase 35 kruna. Maloprodajna cijena se dobije tako da se veleprodajna uveća za 30%.

³⁹ OD, br. 80, 1917.

⁴⁰ OD, br. 71, 1918.

⁴¹ OD, br. 33, 1918. Evo nekih cijena: porcija juhe u gostionici je 2 krune, omleta 3 krune a pečene janjetine 7 kruna.

⁴² OD, br. 5, 1918. Najskuplje je crno vino u boci od 7 dl u gostionici, ono košta 5,10, 5 bijelo, a najjeftinije se vino prodavalo u konobi po 3,2 krune po litri. Inače, crno vino je skuplje od bijelog.

⁴³ OD, br. 64, 1918.

⁴⁴ OD, br. 17, 1916. i Hrvatska kruna, br. 94, 1916.

umjesto očekivanih 150 vagona rekviriralo samo 40 vagona⁴⁵. Situacija se i dalje pogoršavala. Maksimalna cijena ulju iz berbe 1917. iznosila je 30 kruna po litri⁴⁶.

Masti također nema po maksimiranim cijenama, ali je zato ima po 18 kruna za kilogram. Već dva mjeseca kasnije, u prosincu 1916. cijena masti je poskočila na 22 krune⁴⁷. U veljači 1918. godine cijene su joj još veće. Kod aprovizacije (državno određena cijena) kilogram sala je 34 krune za kg, dok mu je cijena u trgovini 60 kruna po kilogramu.

Cijena jaja također je viša nego u aprovizaciji. U rujnu 1915. maksimalna cijena im je 10 helera po komadu, dok im je cijena po švercu 12 helera⁴⁸. Najveći im je rast cijene pred Božić 1916., kada stoje krunu po komadu⁴⁹. Dva mjeseca prije cijena im je bila upola manja. Namjesništvo se trudilo riješiti problem nedostatka jaja u Dalmaciji te u Beču isposlovalo obećanje da će u Dalmaciju stizati 5 vagona mjesečno. Međutim, jaja su stigla tek u srpnju, i to samo jedan vagon. Pristigla jaja su se prodavala u zadarskoj aprovizaciji po 52 helera⁵⁰. I dalje vlada razlika između tržišne cijene i aprovizacijske cijene. U svibnju 1918. na tržnici cijena jajima je 1,2 krune, dok se u aprovizacije kreće od 0,50 do 0,66 krune⁵¹. Ovo nije najviša cijena jajima, naime, dva mjeseca prije, u ožujku cijena ima je bila 1,40 kruna po komadu.

Možemo još spomenuti i slučaj suhih šljiva. U ožujku 1917. suhe šljive kod zadarske aprovizacije zapadale su 2,80 kruna. Kako gotovo pola godine prije toga nije uopće bilo suhih šljiva potražnja je bila velika, te je na crnom tržištu njihova cijena bila 4,80 kruna po kilogramu⁵².

Naravno, i u teškim ratnim godinama uvijek se nađe ljudi koji imaju novca za kupnju "luksuznije" hrane. Tako je u doba gladi u ožujku 1917. otvorena trgovina "finih jestiva". Ovdje se cijene slobodno formiraju, pa ima čokolade po 28 kruna, kakaa po 36 kruna⁵³. Da bismo shvatili zašto su ova dva artikla "luksuzna" roba, dovoljno je napomenuti da su države Centralnih sila u pomorskoj blokadi pa je nabavljanje kakaa pravi podvig krijumčarenja. Cijena kavi na slobodnom, dakle crnom, tržištu je astronomska, 100 kruna po kilogramu (cijena u ožujku 1918.)⁵⁴.

Na kraju možemo zaključiti:

⁴⁵ *Hrvatska krana*, br. 19, 1917.

⁴⁶ *Hrvatska krana*, br. 83, 1917.

⁴⁷ *Hrvatska krana*, br. 94 i 101, 1916.

⁴⁸ DAZd, Kotarsko poglavarstvo u Zadru, svežanj 287, br. spisa 21072 (1915.).

⁴⁹ *Hrvatska krana*, br. 103, 1916.

⁵⁰ *Hrvatska krana*, br. 55 i 56, 1917.

⁵¹ *Hrvatska krana*, br. 15, 21, 1918.

⁵² *Hrvatska krana*, br. 11, 18, 22, 1917.

⁵³ *Hrvatska krana*, br. 22 i 23, 1917.

⁵⁴ *Hrvatska krana*, br. 6, 1918.

1. Pri problemima opskrbe austrijska se vlada odlučila na državno reguliranje cijena. Međutim, ova odluka nije provedena naglo i za sve proizvode. Tijekom rata, najprije su maksimirane cijene najvažnijih namirnica, a kasnije se širio krug proizvoda kojima je država određivala cijene.
2. Iako je Austro-Ugarska bila poznata po svojoj efikasnoj birokraciji i u ovom je slučaju dokazano da su tržišni zakoni jači od državne regulative. Naime, državno reguliranje dovelo je do nastanka jakog crnog tržišta i krijumčarenja.
3. Djelovanje tržišnih zakona natjeralo je vladine organe da povremeno korigiraju državno regulirane cijene pa je tako cijena osnovne živežne namirnice, brašna, tijekom rata porasla od 238% do 362%.
4. Pored svih nastojanja i truda, država nije uspjela osigurati redovito snabdijevanje hranom tijekom rata, što je nepovoljno djelovalo na moral pučanstva.
5. Rast cijena nije bio ujednačen čitavog rata. Cijene su najviše rasle od kraja 1916. do sredine 1918., dok je na početku rata porast cijena bio malen. Ovo je povezano i sa slabom žetvom 1916. i 1917.,⁵⁵ ali i iscrpljivanjem gospodarstva dugim ratovanjem.

⁵⁵ O poljoprivredi i žetvama vidi podatke u *Gospodarskom vjesniku*, br. 3 i 4, 1917. i u *Trgovačko-gospodarskom glasniku*, br. 28, 1917.

Ante Bralić: THE FLUCTUATION OF PRICES IN ZADAR DURING W. W. I.

Summary

W. W. I. brought about disturbances in the economic life of the city of Zadar. The author makes an attempt to show these economic disturbances through the fluctuation in prices. The article is divided into three parts. The first part describes the rise of prices of products under state control, the second looks at the rise of market prices. In addition, the article makes assumptions about the prices on the "black" market as a consequence of scarcity and state regulations.

The article shows that the fluctuation of prices during W. W. I. was not uniform. During the first two years of the war the rise in prices is moderate while from the end of 1916 the rise in prices is drastic. The inflation that occurred at the end of 1916 was closely connected with bad harvests which shows that the Austro-Hungarian economy was to a large extent dependent on agrarian production.